

Θεωρία Χωρικού Σχεδιασμού

Διδακτική ομάδα: Ελένη Ανδρικοπούλου, Γρηγόρης Καυκαλάς
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

2^ο Μάθημα

Χωρική Ανάπτυξη: έννοιες και προσεγγίσεις

Εισήγηση: Γρηγόρης Καυκαλάς

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

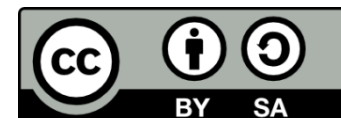

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΣΚΟΠΟΪ

Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί την οριοθέτηση του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης με αναφορά στις τρεις βασικές συνιστώσες της:

- I. τα πραγματικά αντικείμενα (γεγονότα και διαδικασίες)
- II. τις εδαφικές ενότητες (βάση αναφοράς των αντικειμένων)
- III. τις θεωρητικές προσεγγίσεις (για την περιγραφή, ερμηνεία και πρόβλεψη των φαινομένων)

Γενικά (1/1)

- Η αναζήτηση των ορίων του ευρύτερου επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης – το οποίο βρίσκεται σε διαδικασία διαμόρφωσης - συμπεριλαμβάνει το σύνολο ή μέρος άλλων επιστημονικών περιοχών με παράλληλη αναγνώριση της σημασίας τους στην εξέταση της χωρικής ανάπτυξης από τη δική τους ιδιαίτερη οπτική.
- Άλλωστε, ως σύνθετο επιστημονικό πεδίο, το πεδίο της χωρικής ανάπτυξης δεν μπορεί παρά να οριοθετηθεί και αναπτυχθεί με σημαντική μεν αυτονομία αλλά και σε συνέχεια και συμπληρωματικότητα με το σύνολο της συναφούς επιστημονικής γνώσης.

Πραγματικά Αντικείμενα (1/4)

Τα βασικά πραγματικά αντικείμενα που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον της χωρικής ανάπτυξης μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες:

- τις **συγκεντρώσεις** οι οποίες αναφέρονται στην κατανομή του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων (χρήσεις γης)
- τα **δίκτυα** που διακρίνονται σε υλικά δίκτυα τεχνικών υποδομών και σε άυλα δίκτυα σχέσεων που συνδέουν τις συγκεντρώσεις πληθυσμού και δραστηριοτήτων
- τις **ροές** οι οποίες εκφράζονται από τις μετακινήσεις και τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσω των δικτύων

Πραγματικά Αντικείμενα (2/4)

Συγκεντρώσεις	Δίκτυα	Ροές
Πληθυσμός, Δραστηριότητες	Τεχνικά (υλικά), Κοινωνικά (άυλα)	Μετακινήσεις, Συναλλαγές

Όλες αυτές οι κατηγορίες μπορούν να μεταβάλλονται διαχρονικά ως αποτέλεσμα της δράσης και των αποφάσεων των υποκειμένων της αναπτυξιακής διαδικασίας (άτομα, επιχειρήσεις, εθνικά κράτη, κλπ.) εισάγοντας έτσι μια δυναμική χρονική ή ιστορική διάσταση στη μελέτη των εμπειρικών φαινομένων της χωρικής ανάπτυξης.

Πραγματικά Αντικείμενα (3/4)

Πληθυσμός

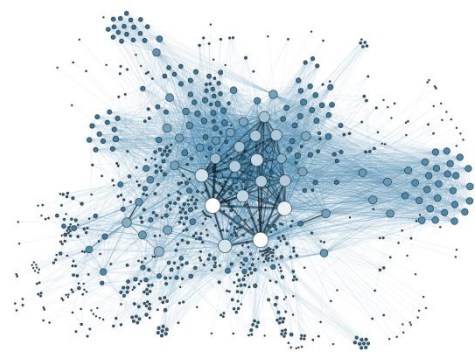
Δραστηριότητες

Τεχνικά δίκτυα

Κοινωνικά δίκτυα

Μετακινήσεις

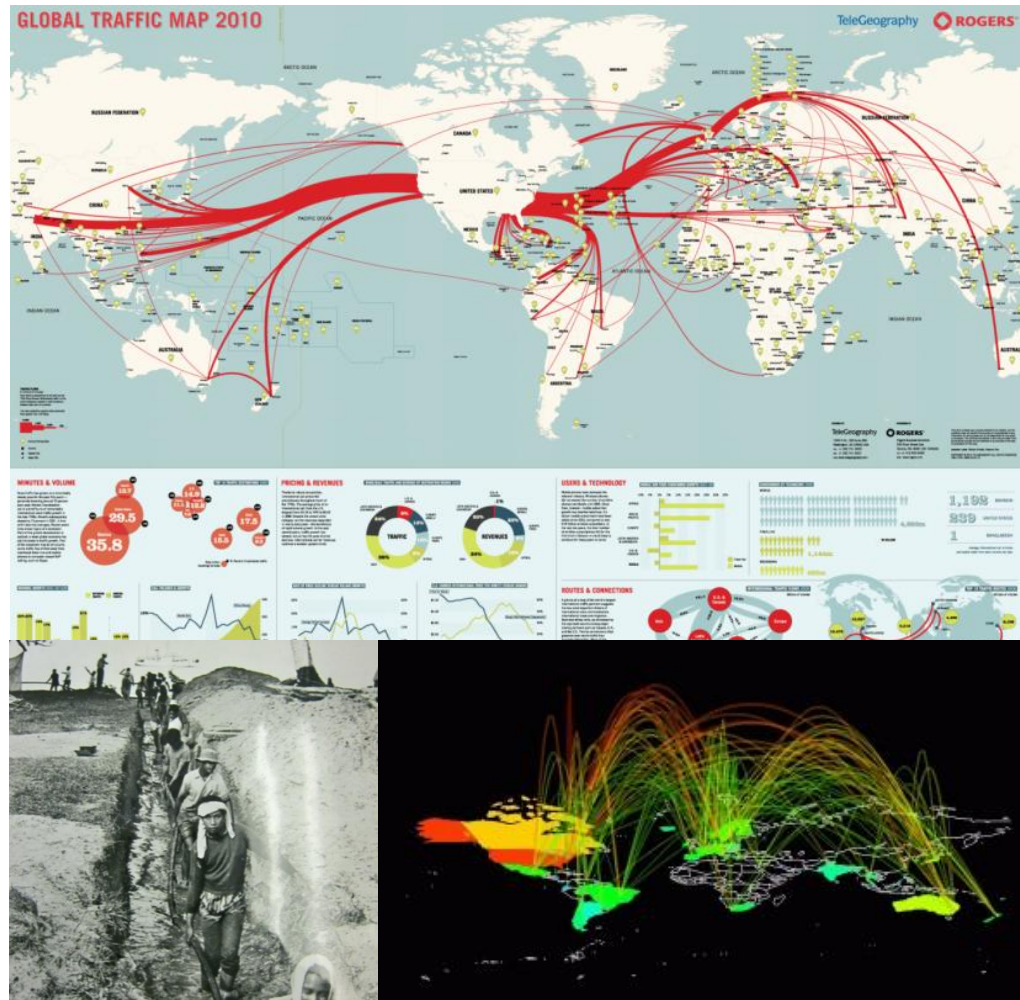
Συναλλαγές

Πραγματικά Αντικείμενα (4/4)

Το διαδίκτυο:
τεχνική υποδομή
δραστηριότητα
ροές

Εδαφικές Ενότητες (1/3)

Οι βασικές εδαφικές ενότητες στις οποίες τα παραπάνω εμπειρικά φαινόμενα εξετάζονται, οριοθετούνται με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία διακρίνονται σε:

- **φυσικά** (όπως είναι τα γεω-μορφολογικά και λοιπά ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των φυσικών πόρων και του εδάφους)
- **λειτουργικά** (όπως είναι τα χαρακτηριστικά των συγκεντρώσεων και των ροών του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων - πχ. ημερήσια μετακίνηση, σύνθεση απασχόλησης, όγκος συναλλαγών, κλπ.)
- **πολιτικά** (όπως είναι τα διοικητικά όρια, πχ. εθνικά κράτη, περιφέρειες, δήμοι, κλπ. ή διαφορετικές πολιτικές οντότητες, πχ. Διακρατικές συμφωνίες, διεθνή καθεστώτα)

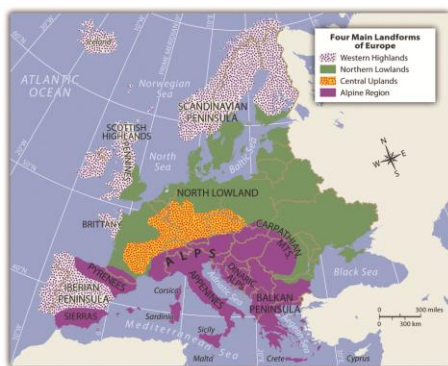
Εδαφικές Ενότητες (2/3)

Φυσικές	Λειτουργικές	Πολιτικές
Γεωμορφολογία, Φυσικοί Πόροι	Συγκεντρώσεις, Ροές	Διοικητικά επίπεδα, Πολιτικές οντότητες

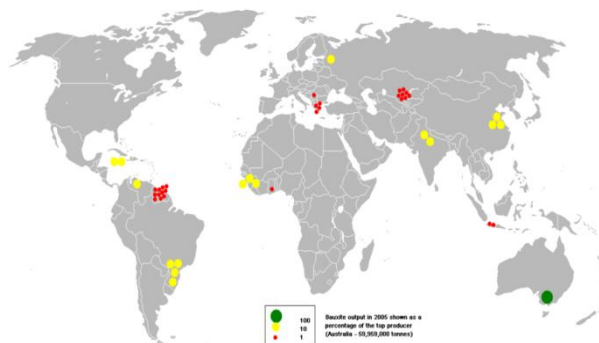

Εδαφικές Ενότητες (3/3)

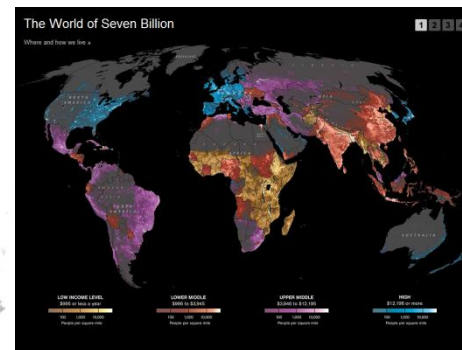
Γεωμορφολογία

Φυσικοί πόροι

Χαρακτηριστικά

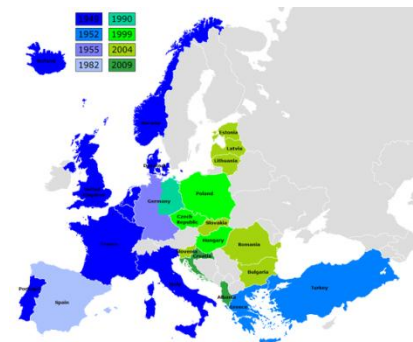
Ροές

Διοικητική δομή

Πολιτικές οντότητες

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (1/8)

- Οι τρόποι που επιχειρείται η εξέταση των πραγματικών αντικειμένων σε συγκεκριμένες εδαφικές ενότητες συγκροτούν τον θεωρητικό πυρήνα του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης.
- Γενικά μπορούν να διακριθούν δυο μεγάλες κατηγορίες, η **οικονομική ή αναπτυξιακή** και η **γεωγραφική ή χωρική** προσέγγιση.
- Μέσα σε κάθε κατηγορία εμφανίζονται επιμέρους προσεγγίσεις που χαρακτηρίζονται ως **αναλυτικές**, όταν εστιάζονται στην περιγραφή και ερμηνεία των φαινομένων της χωρικής ανάπτυξης ή ως **εφαρμοσμένες** όταν στοχεύουν στην προγραμματική παρέμβαση και ρύθμιση της εξέλιξης αυτών των φαινομένων.

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (2/8)

Παραδείγματα αναλυτικών προσεγγίσεων είναι η Ανθρώπινη Γεωγραφία και η Περιφερειακή Οικονομική ενώ αντίστοιχα παραδείγματα εφαρμοσμένων προσεγγίσεων αποτελούν η Περιφερειακή Πολιτική και η Χωροταξία.

Προσεγγίσεις	Αναλυτικές Περιγραφικές ή/και Ερμηνευτικές	Εφαρμοσμένες Προγραμματικές ή/και Ρυθμιστικές
Οικονομική (Αναπτυξιακή)	Αστική και Περιφερειακή Οικονομική	Περιφερειακή Πολιτική
Γεωγραφική (Χωρική)	Ανθρώπινη Γεωγραφία	Χωροταξία

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (3/8)

- Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και άλλες προσεγγίσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτουν επιμέρους περιοχές του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης όπως για παράδειγμα μια ανθρωπολογική ή γλωσσολογική προσέγγιση. Οι προσεγγίσεις όμως αυτές αποτελούν είτε εξαιρέσεις ή υποπεριπτώσεις των βασικών κατευθύνσεων είτε γνήσιες επικαλύψεις συγγενών επιστημονικών πεδίων.
- Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι να παρακολουθήσει κανείς την εξέλιξη ενός επιστημονικού πεδίου. Η φιλοσοφία της γνώσης και η ιστορία της επιστήμης δίνουν αρκετές εκδοχές που συχνά αναμειγνύονται παραπέμποντας στη σημασία που έχουν τόσο η ενδογενής εξέλιξη μιας επιστημονικής περιοχής όσο και οι σχέσεις της με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα κάθε συγκεκριμένης εποχής.
- Στη συνέχεια η εξελικτική πορεία του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης καταγράφεται συνοπτικά σε μια σειρά τεσσάρων πινάκων.

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (4/8)

Οι κλασικές κατευθύνσεις της ‘οικονομικής του χώρου’ (1826-1940)

Αγροτικές Χρήσεις γης	Von Thunen (1826) Βελτιστοποίηση αγροτικών χρήσεων γης με βάση το κόστος μεταφοράς των προϊόντων στην αγορά.
Χωροθέτηση Βιομηχανικής Παραγωγής	A. Weber (1909) Ελαχιστοποίηση του κόστους μεταφοράς των εισροών και εκροών της παραγωγικής διαδικασίας.
Οικονομίες (χωρικής) συγκέντρωσης	A. Marshall (1916) Καινοτομία και ανταγωνιστικότητα των περιοχών βιομηχανικής συγκέντρωσης.
Χωρικός Ανταγωνισμός	H. Hotelling (1929) Βέλτιστες αντιδράσεις απέναντι στον ανταγωνισμό θέσεων χωροθέτησης
Κεντρικοί Τόποι (Περιοχές αγοράς)	W. Christaller (1933), A. Losch (1940) Οργάνωση του χώρου με διαμόρφωση των βέλτιστων περιοχών αγοράς.

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (5/8)

Κεντρικές εκφράσεις της ‘περιφερειακής επιστήμης’ (1940-1970)

Πόλοι ανάπτυξης	F. Perroux (1950), J.-R. Boudeville (1961) Εντοπισμός των κινητήριων δυνάμεων της αναπτυξιακής διαδικασίας στον οικονομικό και τον πραγματικό χώρο
Πίνακες εισροών-εκροών, περιφερειακοί πολλαπλασιαστές	W. Isard (1956) Εργαλεία για τη λήψη προγραμματικών αποφάσεων. Εκτίμηση των αλληλεξαρτήσεων και των επιπτώσεων των επενδύσεων.
Αιτιακή συσσώρευση και διάχυση	A.O. Hirshmann (1958), G. Myrdal (1957) Κατανόηση των μηχανισμών ανάπτυξης και προσανατολισμός της κρατικής παρέμβασης
Στάδια ανάπτυξης, Εκσυγχρονισμός	W.W. Rostow (1960) Διάγνωση των διαφόρων φάσεων της ιστορικής πορείας προς την ανάπτυξη

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (6/8)

Βασικές εκδοχές της 'πολιτικής οικονομίας του χώρου' (1970 -1980)

Ανάπτυξη της υπανάπτυξης	A. Emmanuel (1972), A.G. Frank (1967) Άνιση ανταλλαγή και μεταφορά αξίας. Πόλωση κέντρου – περιφέρειας σε παγκόσμιο επίπεδο
Παραγωγή του χώρου	H. Lefebvre (1970, 1974), D. Harvey (1973, 1982) Ο χώρος ως κοινωνικό προϊόν και πεδίο ταξικής αντιπαράθεσης και κοινωνικών συγκρούσεων
Συλλογική κατανάλωση	M. Castells (1975), J.Lojkine (1977) Ο χώρος, ιδιαίτερα η πόλη, ως πλαίσιο αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης
Χώρος της παραγωγής (παραγωγική διαδικασία)	D. Massey (1979, 1982) A.Lipietz (1977) Ο χώρος ως αποτέλεσμα των συνθηκών και των μεταβολών της παραγωγικής διαδικασίας

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (7/8)

Βασικές προσεγγίσεις της 'ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης' (1980 – 2000)

Ευέλικτη παραγωγική εξειδίκευση	M. Piore and Ch. Sabel (1984) Μετάβαση από τη μαζική παραγωγή και τα μεγάλα αποθέματα προς μικρές ποσότητες και νέα προϊόντα
Δίκτυα επιχειρήσεων και περιοχές-σύστημα	A. Scott (1988), M. Storper (1995) Περιοχές σύστημα, δικτύωση και βιομηχανικές συστάδες (clusters) – θεσμική πυκνότητα
Τοπική ανάπτυξη, τοπικότητα και παγκοσμιοποίηση	E. Swyngedouw (1992), P. R. Krugman (1991) Γεωγραφική κλιμάκωση της οικονομικής και πολιτικής δύναμης, σχέση τοπικού και παγκόσμιου
Καινοτομία – νέα οικονομία	A.B.Lundvall (1988,1994), Ph. Cooke and K. Morgan (1998), S. Graham (2001), M. Castells(1999) Έξυπνες και μαθησιακές περιοχές, νέες τεχνολογίες – απούλοποίηση, κοινωνικό κεφάλαιο

Θεωρητικές Προσεγγίσεις (8/8)

Σύνοψη

- Με βάση τις προηγούμενες παρατηρήσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι το επιστημονικό πεδίο της χωρικής ανάπτυξης συγκροτείται από ένα ευρύ φάσμα που προκύπτει από το συνδυασμό των εμπειρικών πεδίων (πραγματικά αντικείμενα σε συγκεκριμένες εδαφικές ενότητες) με τις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις.
- Η δυναμική αυτή σύνθεση, η οποία δεν θα πρέπει να εμπλέκεται με την κατάτμηση των ακαδημαϊκών κλάδων ή την πιστοποίηση συγκεκριμένων επαγγελματικών δεξιοτήτων, προσδιορίζει τη φυσιολογία και την εξέλιξη του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης.

Πηγές εικόνων (1/3)

Διαφάνεια 8

Πληθυσμός: <http://blogs.ubc.ca/chendricks/files/2013/01/CrowdPhoto-JamesCridland-Compfight2013.jpg>, [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License](#).

Δραστηριότητες: <https://www.fairphone.com/2014/06/25/june-production-update-getting-ready-for-mass-production/>, [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License](#).

Τεχνικά δίκτυα: <http://www.payer.de/thailandchronik/chronik2011a.htm>, [Creative Commons Lizenz](#) (Αναφορά προέλευσης, Καμία εμπορική χρήση)

Κοινωνικά δίκτυα:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Social_Network_Analysis_Visualization.png, [Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 UnportedLicense](#)

Μετακινήσεις: <http://stockarch.com/images/transport/container-ship-3823>, [Creative Commons Attribution 3.0 Unported License](#)

Συναλλαγές:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/21/Director_Petraeus_rings_opening_bell_at_NY_Stock_Exchange_-_Flickr_-_The_Central_Intelligence_Agency.jpg, copyleft

Πηγές εικόνων (2/3)

Διαφάνεια 9

Ροές διαδικτύου: <https://www.flickr.com/photos/lafabriquedeblogs/4687954244/in/photostream/> ,
[Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike](#)

Ασπρόμαυρη εικόνα: <http://viviangames.tistory.com/?page=31> , [Creative Commons](#) Αναφορά, Μη
εμπορική χρήση, Όχι Παράγωγα

Χάρτης παγκόσμιας διαδικτυακής κίνησης, δημιουργός: Joana Breidenbach εύρεση στη σελίδα:
<http://advocacy.globalvoicesonline.org/2013/02/22/gva-promoting-user-rights-at-the-un/> , Approved for
reuse

Πηγές εικόνων (3/3)

Διαφάνεια 12

Γεωμορφολογία:

Χάρτης από το ψηφιακό βιβλίο του Dr. Royal Berglee, **Regional Geography of the World: Globalization, People, and Places**, διαθέσιμο από τη σελίδα:

<http://2012books.lardbucket.org/books/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places/s05-europe.html> , [Creative Commons by-nc-sa 3.0](#)

Φυσικοί πόροι: "2005bauxite", <http://www.bgs.ac.uk/mineralsuk/commodity/world/home.html>

Licensed under Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 via Wikimedia Commons -

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:2005bauxite.png#mediaviewer/File:2005bauxite.png>

Χαρακτηριστικά: <http://www.aviewfromthecave.com/2011/07/visualizing-and-comparing-7-billion.html>

Ροές: "Northwestern Europe at Night" by ISS Expedition 28 crew - NASA Earth Observatory.

Licensed under Public domain via Wikimedia Commons -

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Northwestern_Europe_at_Night.JPG#mediaviewer/File:Northwestern_Europe_at_Night.JPG

Διοικητική δομή: δημιουργός: WT-shared)Paul

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/UK_map.png , [Creative Commons Attribution-Share Alike 1.0 Generic](#)

Πολιτικές οντότητες:

http://www.easypedia.gr/el/articles/n/a/t/%CE%95%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B1~NATO_expansion.png_6db8.html , [GNU Free Documentation license](#)

Τέλος Μαθήματος

Επεξεργασία: Τάσιου Στεφάνια
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

